

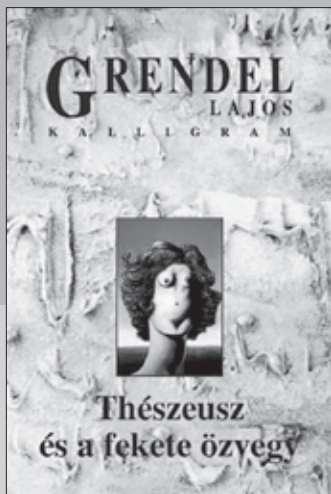
A svéd királyra gondoltam

■ 1989-ben a szlovákiai magyar irodalomban te azok közé tartoztál, akik gondolkodásukkal, jelenlétükkel az irodalmi progresszió túl markáns szellemi progressziót is képviseltek: a Husák-rendszer avítt realizmusának képviselőivel szemben nyílt vitákat kezdeményeztél. Hogyan emlékszel erre az időszakra, mennyire volt értő kritikai visszhangja az ekkor megjelenő műveidnek?

– Az biztos, hogy egy bizonytalan korszak várt rám – persze nemcsak rám, többünkre is. A rendszerváltás – akár testszik, akár nem – új korszakot teremtett, függetlenül attól, hogy ezt én akartam-e vagy nem. Természetesen akartam, s ez harminc évvel később sem vitatható. Legföljebb nem ilyen irányban, pontosabban, részben nem ilyen irányban (azt hiszem, ez a rendszerváltó többséggel is elmondható). Mondjuk, Isten keze van benne, ha Isten egyáltalán létezik. Az egész magyar irodalom megváltozott, bár ez nem lett olyan radikális változás, de mégis. Szabadon megjelent Hamvas Béla, szabadon megjelent Wass Albert, szabadon megjelent Tormay Cécile. És még sorolhatnám. Sajnos nem mindenki tudott mit kezdeni ezzel. Magyarán: szabad lett az egész irodalmi világ. No, most: az én helyzetem is megváltozott. Ezt azonnal észrevettem. Hogy úgy mondjam, a helyzetem meglehetősen bizonytalanra vált. Elég előkelő helyet foglaltam el a rendszerváltás előtt az irodalmi „közvéleményben”. De ez a kényelmes helyzet egyik napról a másikra megváltozott.

A *Thészeusz és a fekete özvegyet* közvetlenül a rendszerváltás előtt fejeztem be Budmericében, 1989 októberében. Némi aggodalom is dolgozott bennem, példá-

ul az, hogy közbelép a cenzúra, de aztán jött a rendszerváltás, és a cenzúra (magyarán „sajtóellenőrzés”, mert a cenzúráról óvakodtak) megszűnt. De mire 1991-ben megjelent, egészen más gondok feszítették a magyar irodalmat. Esterházy már a csúcson volt – s mindent Esterházyhoz mértek. Szóval vegyes visszhangot váltott ki könyv – volt elismerő kritika is (50%) és volt negatív kritika is (50%). Paradox módon a posztmodern éppen a csúcson járt, és az én posztmodernem vegyes visszhangot váltott ki. Majdnem egy évtizeddel később a kritika viszont nagyon megdicsérte a második kiadást, és oroszra is lefordították, ahol szintén megdicsérték. De akkor már Moszkvában feküdtem vegyes társaságban: oroszok és Allah-imádók között, és nem tudtam megszólalni, illetve a jobb oldalam béna volt. Pedig nagyon készültem a beszélgetésre, de Thészeusz föltámadt, és legyőzött engem, mint a bikát.

Az *Einstein harangjai* még furcsább eset volt. A magyar irodalomkritika (kivételesen Kálmán C. György és Gróh Gáspár második kritikája) lehúzta, mit is mondjak, mint a pengős malacokat szokás. Az egyik kritika csődöt emlegetett, de egyébként a Kalligram munkatársainak egy része is a fejét csóválta. De a magyar irodalmon túl az egyik legsikeresebb könyvem. Még az Acerbi-díjat is megnyerte az olasz fordítása. A szlovák sajtóról nem is beszélve. Írt róla – pozitívan – a *Le Monde*, németül ez az egyetlen könyvem, ami sikeres lett. Szóval az *Einstein harangjai* bejött – leszámítva a legfontosabbat, a magyar kritikát. Ezen máig is törom a fejem, hogy mi lehetett az oka. Talán túl korán ábrándultam ki a politikai élet egészéből? (Erre Gróh Gáspár is utalt.) Szatirikus műnek tekintették, holott nem szatíra? Vagy szembement a posztmodernnel, holott a posztmodern a „legdivatosabb divat” volt abban az időben? A legizgalmasabb az, hogy Gróh Gáspár a második kiadás után fölülvizsgálta az első kiadást követően írt kifejezetten negatív kritikai véleményét. Máig is csodálom, és csodálkozom ezen.

Különös helyet foglal el az *És eljön az Ő országa*: ez két részből áll, a főregényből és egy felülírt (vagy minek nevezem) alregényből, a *Richard Wagner csodálatos életéből*, amely látszólag nem függ össze a főregénnyel – illetve mégiscsak összefügg rejtetten, mint a bűvópatak. Erre utalt Pályi András kiváló kritikai elemelkedéseiben, amely a Kalligram folyóiratban jelent meg, ha jól emlékszem 1997-ben vagy '98-ban. A *Richard Wagner*t az ÉS közölte a kilencvenes évek közepén – akkor kerültem jó viszonyba Kardos G. Györggyel, aki az ÉS prózarovat szerkesztője volt, és nem mellékesen kitűnő író. Szóval a *Richard Wagner* afféle novellaciklus volt – havonta egyszer ment az ÉS-ben. Húsz novellából állt. Élvezettel írtam. Egy keserű bohózat, minél képtelenebb a történet, annál jobban beindult a motor (képletesen szólva). De az egész regénnyel nem voltam elégedett. Lefordították franciára is, Veronique Charraire megmutatta Kemény Istvánnak. Túl van írva – mondta Kemény István. Egyetértettem vele. Az örökös hibám: sietek. Húsz év után úgy látom, elég lett volna a háromnegyede. A *Richard Wagner*re nem vonatkozik ez (afféle ionescói humor, ki tudja, megérti-e a magyar közönség).

Egy szó mint száz – nehezen találtam meg a helyemet a kilencvenes években. Tulajdonképpen a nyolcvanas évek közepén megváltozott a helyzetem. Elég radikálisan, ha szabad ezt a szót használnom. Az *Éleslövészet*, a *Galeri* és az *Áttételek* nemcsak a magyar irodalomban jelentettek figyelmet, hanem a szlovák irodalomban is. 1986-ban (Karol Wlachovsky fordítóval együtt) megkaptam az év könyve kitüntetését (a legnagyobb szlovákiai díjat), és egyszeriben ismert lettem a szlovák irodalmi közegekben is. 1986 őszén a szlovák írószövetség konferenciát rendezett az én műveimmel kapcsolatban, ahol Daniel Okálinak minden mesterkedése ellenére az egész szlovákiai írószövetség kiállt mellettem. Ismert lettem nemcsak a magyar, hanem a szlovák írói körökben is. Karol Wlachovskynak ebben nagy érdeme van. Úgy jártam a szlovák írók között, mint otthon, a magyar írók között. Ez számos előnnyel is járt. Például 1988-ban bekerültem az újonnan megalakult Literárny týždenník szerkesztő bizottságába, ahol Feldekkal, Strpkával egyetemben egy progresszív, reformista vonalat képviseltem, sőt interjút is adtam a lap-

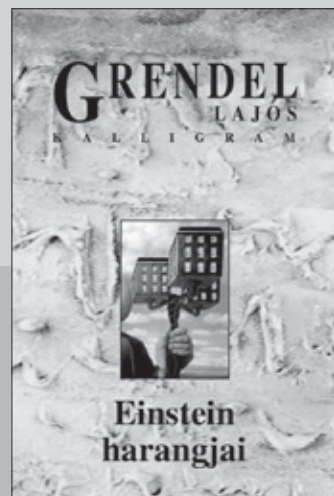
nak, ami nagy haragot váltott ki Sevc elvtársnál, a pártközpont ideológiai osztálya vezetőjénél (ez már 1989 tavaszán történt). Szóval nem fértem a bőrömbé. A fiatalokkal, Litvákkal, Koleniccsel, Zbrush-sal szoros kapcsolatba léptem, de Mitánával, Dusekkel, Slobodával, Vilikovskyyal is jó barátságba kerültem. Karcsi szerint (Wlachovsky Karcsi) szerint ez volt az első eset, amikor egy magyart úgy fogadtak, mintha közéjük tartoznék. Ez igazán nagy szó volt (és nem változott azóta sem).

Nos, ez volt az az alkalom, amikor a szlovákiai magyar fiatalokat rendszeresen fölkaroltam. Ez az *Iródia* nélkül lehetetlen volt. Az *Iródia* Hodossy Gyula találmánya volt, a nagyszerű fiatal költőé. Amolyan nem hivatalos írószövetségi magyar tagozat, amely sok gondot okozott a titkosrendőrségnek – mely független volt, vagyis nem volt alárendeltje semmilyen írószövetségnek. Itt ismerkedtem meg Talamon Alfonzzal, Hizsnyai Zolival, Farnbauer Gáborral, Krausz Ti-vadarral, Czakó Jóskával, Honya Györggyel és másokkal. Engem Talamon igazított igazán, ő prózát írt. Tizenhét éves volt, amikor megismertem, és harminc éves koráig tüneményes karriert futott be. Összebarátkoztunk, de sokat veszekedtünk. Neki nagyon nem tetszett a kilencvenes évek elején íródott prózám, nekem meg nem tetszettek a kilencvenes években írt novellái, mert úgy éreztem, hogy modorossá vált és ismétli magát. De annál nagyobb örömmel fogadtam a Trianon-könyvét. Ez újítás volt, a magyar próza anekdotikus hagyományainak újragondolása, egy másfajta anekdota, amellyel újraírta a kisvárosi életet. Csupa tűz, csupa szellem és persze remek humor, Mikszáth, Krúdy és valamennyire a latin-amerikai írók teljesen újszerű keveréke. Örökbecsű munka. Sajnos az autóbalesete mindent megváltoztatott...

Honya György tulajdonképpen ismeretlen még a szlovákiai magyar szerzők között is. Királyhelmecen született, ott él és rejtőzködő író – igen sikeresen rejtőzködik, még a legújabb könyveit is nehezen lehet megkapni. Pedig – most elhiszik nekem vagy nem – a jelenlegi magyar irodalom egyik nagy alakja. Esszéit ír prózában, vagy prózát esszében – mindenesetre az esszé és próza szerencsés keveréke, és ez nagy ritkaság, mert vagy az esszé dominál, vagy a próza lapos. De ő a kivétel. Szóval jó prózát esszében – ez igazán nagy teljesítmény. Honya azonban végtelenül szerény, hogy ne mondjam, mazochista. (Ez, persze, némi túlzás, de hogy valakit ennyire nem érdekel az utókora, nos, ezelőtt le a kalappal.)

A harmadik Győry Attila (a Süne), a punk volt. (Nos, nem kell egészen komolyan venni, a punk ugyanis nem intellektuális író, márpedig Győry Attila félig-meddig az.) 1987-ben vagy '88-ban-ben ismerkedtünk meg. Verseket írt, ez nem szólított meg, egyébként is Zalabaihoz vitte és Zalabai, ha jól emlékszem, csóválta a fejét. Viszont volt egy novellája. Az megfogott. Összeismerkedtem vele, s én voltam a kezdeményező. Az a novella nagyon tetszett. Hogy punk, fűtültem rá. Mert novellista volt, és érett novellát közölt az Irodalmi Szemle. Aztán, már a rendszerváltás után, jött a *Kitörés*, az egyik legnagyobb dobása Győry Attilának. Élvezettel olvastam, Kerouac regényére emlékeztetett, persze az újonnan felszabadult kelet-európai, nyugat-európai utazásaira, amely nem minden humor nélkül való. A Kalligramban is megfordult a kilencvenes évek elején. Úgy mond könyvterjesztő volt.

Győry Attila „zűrös” volt, de ez is tetszett rajta, és jó barátságba kerültünk, mely a mai napig is tart. Emlékszem rá, valamikor '93-ban vagy '94-ben Rozsnyóra tartottunk (autón) egy író-olvasó találkozásra. Felsőszemeréd után egy szarvascsorda ment át az úttesten. Baljós jel – mondta Attila. Én persze nem hittem a baljós jelekben, pedig igaza volt. Iszonyúan gyorsan hajtott, Rozsnyó messze volt, késünk. Losonc külvárosában nekiment egy roma családnak, amelyik, furcsamód Alfa-Romeón közlekedett. Nem volt nagy baleset, de baleset volt, ráadásul egy négyéves kislány is ott ült a kocsiiban. Ha annak baja esik, szétépnek. De nem esett baja. A roma család megfontolta a dolgot, és úgy döntött, hogy nem hívunk rendőrt. (Naná, hogy úgy döntött, Németországból hoztak kocsikat, és feketén el-

adták. Szóval egycsapásra egy losonci maffia kezébe kerültünk.) Meghívtak a házukba, lerendezzük a dolgot, mondták. Tízezer korona, oszt békesség. Továbbállhatunk. Természetesen Sünének nem volt tízezer koronája, szegény volt – no, nem mint a templom egere, de szegény. Elkezdődött az alkudozás. Végül is megállapodtunk. Visszafelé jövet megállunk, ők beszállnak egy autóba, és Sünéék lakásán megfosztják Sünéék családját a tévétől és a videótól. Így is történt. Losonctól Dunaszerdahelyig követtek, majd, amit lehetett, elvittek Sünétől. (Utóbb belegendolva, még jó, hogy ilyen olcsón megúsztuk. Még vér sem folyt.) Ajjaj. Ezek a kilencvenes évek... A vadkapitalizmus. Most már könnyű röhögni rajta.

Száz Pállal később ismerkedem meg, a 2006-os Fiatal Írók Táborában, Lukanényén. Ő tizenkilenc éves volt, leült az asztalunkhoz, melyen jó barátommal, Péterfy Gergellyel beszélgettünk, már nem tudom, hogy miről. Az ókori irodalomról? Vagy a perzsa irodalomról? Leült, és bekapcsolódott a beszélgetésünkbe. Mit bekapcsolódott? Mintha most érkezett volna a régi Perzsiából. Csak ámultam. Megjegyeztem Gergőnek, hogy ez nem tipikus. Jól megjegyeztem a nevét, s fölvettem a kapcsolatot. Pozsonyba költözött, színházrendezőnek tanult (el is végezte). Néhány darabot rendezett is, többek között Mészöly Miklóstól *Az ablakmosót* – a kassai Thália színházban volt a bemutatója. Aztán elvégezte a doktori munkáját magyar szakon. Barátok lettünk. Nagyon tehetséges volt, az első könyvére, az *Arcadiára*, fölfigyeltek Magyarországon is, legutóbb megjelent harmadik kötete – *Fűje sarjad mezőknek* – pedig, szerintem, az egyik legjobb könyv a magyar irodalomban 1989 óta (a magyar irodalomban, és nemcsak a szlovákiai magyar irodalomban).

Aztán filmmel is kísérleteztem Bacsó Péter kívánságára, ugyanis annyira megtetszett neki a *Vezéráldozat* c. novellám, hogy elhatározta, filmet csinál belőle. Így hát megtanultam filmet írni. Bacsó Péter rengeteget segített, nélküle elvesztem volna. Persze nem lett a filmből semmi. Bacsó Péter háromszor nekifutott, a harmadik alkalommal már szét is osztotta a szerepeket, már az egyik jelenetet el is készítette, de a szlovák producer váratlanul kilépett. Szóval nem lett belőle újra semmi. Hasonlóan jártam Havas Péterrel, aki szintén sokat segített a filmforgatókönyv megírásakor. Ő tévéfilmet készített volna a *Tömegsír*ből. A Római-parton laktam egy szállodában, esténként csavarogtunk – de ezúttal sem jött be a filmezés. Átkozott ügy, letettem róla. Ha nincs film, hát nincs film. Marad a novella és regényírás.

Karol Wlachovsky pedig fokozatosan a „menedzserem” lett. Így, idézőjelben mondom, de nyugodtam levehetem az idézőjelet, mert úgy beleásta magát a prózáimba, hogy szerintem már a gondolataimat is kitalálja. A Csehszlovák, majd a Szlovák Intézet igazgatója volt, és 2003-ban ment nyugdíjba. Azóta újra fordít, méghozzá hallatlan energiával – de most már megválogatja a fordítandó anyagot, ami így is gyönyörű. Új, korszerű szempontok szerint készülnek a fordítások, például Mikszáth tíz (!) kötete – tulajdonképpen a teljes Mikszáth-életmű a *Szent Péter esernyőjétől A fekete városig*, plusz a kisregények és a novellák. Ez maga egy elképesztő teljesítmény. Közben Kosztolányi *Édes Annája* (a *Pacsirta* tervbe van véve), és az én életművem – majdnem az egész. Közéről sem, meg távolról sem ismerek olyan fordítót, aki ennyire beleásta volna magát a magyar irodalomba. Éjjelét is, nappalát is a fordítói feladatok töltötték ki. Havonta egyszer, három-négy napra, nála lakom. Mindent alávet a fordításoknak, szinte nem is tud nélküle élni. Elámulok a könyvtárán. Például Máraítól (ez a másik kedvenc írója) összesen 114 kötetet gyűjtött össze, a *Naplója* (ez a kedvenc író kedvenc könyve) valamennyit.

Szóval mintegy húsz év óta a menedzserem lett, ami azt jelenti, hogy szlovákul sűrűn megjelenek, legutóbb a novelláim legteljesebb összefoglalója (50 fölötti novella!). Mert, csodák csodája, nincs menedzserem, Virág Ibolya, Szilágyi Mónika vagy Milosz Waligorszki inkább megtaláltak. *Én úgy nővök, mint a parti fű*. Na, de mindegy. A parti fű is fű. A szlovákiai magyar író kívül is áll, meg belül is, és ez a kívül-belül állás, akár tetszik, akár nem, bizonyos fokú distanciát te-

Toldi Veronika – fotó: Kovács Péter

remt az otthoni magyar irodalommal szemben. Főleg a népi-urbánus irodalommal szemben, mely az utóbbi évtizedben teljesen eluralkodott a magyar irodalmi életben. Mondhatni: lassan mindent megfojt. Sajnos.

■ *2011-ben egy váratlan betegség alapjaiban változtatta meg az életed. Hogy emlékszel vissza, voltak-e eljелеk? És mi mindent strukturált át az életedben ez a történet?*

– 2011. január 25–26-án Moszkvába indultam. Budapestről szállt föl a gép, így január 24-én Wlachovsky Karcsinál aludtam. A repülő kora reggel indult. 24-én este Seremetyevóban robbantottak az iszlamisták, Karcsi meg is jegyezte, ez nem jó jel. Mészáros Bandi egyetemi barátom és kollégám pedig le akart beszélni az útról. Ő nem menne Moszkvába, mondta.

Én viszont kénytelen voltam elmenni. Persze roppant kíváncsi voltam Moszkvára is, de nem ez volt az elsődrendű ok. 1992-ben jelent meg a *Thészeusz és fekete özvegy* című regényem. Az orosz fordítást Vjacseszlav Szereda készítette. Ezt a munkámat az egyik legjobb regényemnek tartom, de felemás kritika jelent meg róla. Az első orosz fordításom volt (megjelent róla egy kritika a Lityerturnaja Gazetában, még hozzá pozitív – de ekkor már kórházban voltam). Szóval úgy képzeltem, hogy nekivágok Moszkvának, bejárom a Vörös teret, a Patriarsije Prudit (az egyik kedvenc regényem, a *Mester és Margarita* ott indul), és mindenekelett orosz barátokra teszek szert. Hát ebből semmi nem lett.

Ha jól emlékszem, nyirkos, ködös idő volt reggel hétkor Budapesten, nem is igazán hideg. A Blaha Lujza téren szálltam fel a buszra, amely egyenesen Ferihegyre vitt. Még tök sötét volt. Moszkvában, illetve Moszkva mellett, a repülőtéren, vas-tag hó fogadott. Elég messze voltunk Moszkvától, mintegy húsz-harminc kilométerre. De Moszkvában is jó darabig utaztunk. Szerencsére autóval vártak, a sofőr vidám fickó volt. Csak ketten ültünk az autóban. Jó meleg volt. A sofőr nem tudott magyarul, én pedig már a gimnáziumban tanult orosz is elfelejtettem. Hát angolul beszéltünk. A magyar intézet félig-meddig a központban volt. Elég nagy ház volt, engem a vendégszobában helyeztek el, ami a túlsó végén volt az intézetnek. Életemben nem laktam ilyen nagy lakásban, s főként egyedül. Örültem, mint egy gyerek, aki a legszebb karácsonyi ajándékot kapja. Kaptam egy Moszkva-térképet, vagy egy órára belemerültem, hogy megnézzem, hol töltöm azt a négy-öt napot. No, nem lett belőle semmi.

Január 25-én este körutat tettem a Magyar Ház körül. Cigaretta-t vettem és vacsorát. Este műsor volt a Házban, hívtak, de nem mentem el. Megvacsoráztam, majd leültem tévét nézni. Körülbelül fél tizenegykor az első jelét tapasztaltam, hogy valami nincs rendben az egészségemmel. Berajzoltam az útvonalat Moszkva térképén, és kiesett a toll a kezemből. Amikor másodszer is kiesett a toll a kezemből, elcsodálkoztam. Mert egyébként semmi bajom nem volt. Nem fáj a fejem, nem fáj a gyomrom... Alighanem a fáradtságra fogtam az egészet. Lefeküdtem aludni. De fél egykor fölébredtem. Hasmenésem volt. Majd ezután fogat mostam. Fél egykor (!). Fogalmam sincs róla, hogy miért. Későn ébredtem föl, úgy tizenegy óra lehetett. Átmentem az udvaron a Magyar Házba. Fölmentem az első emeletre, és mondani szerettem volna valamit. Valami olyasfélét, hogy milyen programom van... De más jött ki a számon. Körülbelül ilyesmi: „Felség, a franc föld künyösö parlatán elült a hadvasak zadorlata.” (Idézet Kálnoky László: *Shakespeare: XIX. Henrik* című paródiájából)

Nem tudtam beszélni! Illetve beszélni tudtam, de nem az jött ki a számon, amit mondani akartam. A vendéglátóim lemerevedtek. Sietve – jobb híján – teát főztek. Tudtam, hogy ennek a fele sem tréfa. Autóba ültettek, és azonnal orvoshoz vittek. Egyik orvos meg másik orvos... Délután öt órára végeztem. Bevittek egy ismeretlen kórházba, fogalmam sincs, hogy hová, Moszkva melyik részén volt, a délin? Vagy az északin? Jöttek az orvosok, megvizsgáltak, nem mondtak

Grendel Lajos – fotók: Geröcs Péter

semmit. Hatan voltunk a kórteremben, mindenféle náció. Még egy kirgiz is volt, minden hat órában Mekka irányába imádkozott, vagyis déli irányba, mert Mekka dél felé volt Moszkvától. Minden hat órában. Még éjfélkor is. Volt egy azeri is, ő nem imádkozott, ám rendkívül kedves volt, még egy narancssal is megkínált. A fekhely, hogy is mondjam csak, szóval a fekhely meglehetősen „hullámos” volt, nem egyenes és kényelmes. Jött a nővér, és infúziót adott. Este lett. Én egyedül, Moszkvában, ismeretlen helyen. Vajon hogyan jut el Pozsonyba a hír, hogy mi történt velem? Végre elaludtam.

Másnap reggel fölkeltem, és pár lépés után összeestem. Lassan, de biztosan, az egész jobb oldalam megbénult. Majd a hangom is elment. A harmadik nap volt a legkritikusabb. Egész éjszaka fent voltam. Futólag – nem komolyan – azt gondoltam: meg fogok halni. Mindenki lassan álomba szenderült, csak a kirgiz kelt fel hatóránként imádkozni. Nem tudom, mi okból, de irigyeltem őt. Aztán az átvirrasztott éjszaka után egész nap aludtam. Persze az orvosok is meglátogattak, de nem szóltak, még egy nyekket sem. Az azeri továbbra is igen figyelmes volt, láthatólag ő volt a „szobaparancsnok”. Mert ilyen is van. Legalábbis Oroszországban.

A negyedik vagy az ötödik napon váratlanul átcipeltek ugyanazon kórház másik termébe, amely ugyanazon az emeleten volt, mint az előző, de a különbség ég és föld volt. Az azerit és másokat még csak az előszobába se engedték be. Itt igazi kényelem fogadott. A legfőbb ok a fiam látogatása volt. Gábor abban az időben a szlovák belügyminisztérium szóvivője volt, tehát elég magasrangú politikus. Nem tudok másra gondolni. Ketten voltunk egy szobában, és a fiatal lány éjjel-nappal vigyázott ránk. Ott is aludt. Nagyon csinos fiatal lány volt. A szobatársam is bemutatkozott. Ő a svéd király – mondta. Én tudomásul vettem. Már nem csodálkoztam semmin se. Egyébként a szobatársam igen melegszívű volt, és főleg nem beszélt, csak mosolygott. Három vagy négy nap után elbocsátották, úgyhogy egyedül maradtam.

Nem mondom, hosszú volt a két hét, amit Moszkvában töltöttem, ráadásul semmit sem láttam a városból. Moszkva továbbra is ismeretlen volt előttem. Csupán egy kórháznak a külső falai és egy levelehullott faág, ami bekandikált az ablakon. Néha apró pelyhekben esett a hó. Gábor eljött Moszkvába és egy fiatal szlovák diplomatát is hozott magával. Illetve a diplomata Moszkvában tartózkodott, elég jól kijöttek egymással. Egyszer elvittek az orvoshoz, ő az udvar túlsó végén volt. Nos, tolokocsiban vittek és nagy hó volt. Már alkonyodott. Az egész egy szürreális képre emlékeztetett. Ahogy a tolokocsiban ültem, idegen helyen s a fák meghajoltak a nehéz hó miatt. Sok minden az eszembe jutott. Például az unokák, a diákok, az írás... Vajon tudok-e még írni? Aztán a némaságom. Vajon tudok-e beszélni folyamatosan? Nem úgy nézett ki. Gábor azt mondta, hogy fokozatosan átveszi az elhalt sejteket egy másik agysejt, csak türelem kell hozzá. Hát én türelmes voltam, mit tehettem egyebet... Aztán megmozdult az egyik ujjam. Biztató jelnek vettem. Végre letelt az utolsó nap is Moszkvában. A svéd királyra gondoltam. Istenem! Még jó, hogy az eszem megmaradt.

Biztosan megmaradt? Minden megváltozik ezután. De mi az, hogy minden? Moszkvában, betegen, hatvankét évesen, a minden azt jelenti, hogy egy csomó illúzióról kellett bevallanom, hogy csupán illúzió. Jó példája ennek a folyamatnak a *Négy hét az élet* című regényem, amelyet a moszkvai út előtt fejeztem be, már 2011 januárjában. Ez az út folytatható? Én úgy éreztem, hogy igen, s talán ma is úgy érzem. A groteszk hang meglehetősen háttérbe szorult, helyette a tragikus hang került előtérbe. Nem mindenkinek tetszett ez a szemléletváltás. Megöregedtem? Ez is csak részben igaz, hiszen jóval az agyvérzésem előtt készült ez a regény. Talán igaz az, hogy a 2006-os októberi események okozták a szemléletváltást, mely egy-két évig tartott. Gyurcsányt sosem szerettem, ezután pedig szinte gyűlöltem azt, hogy kézzel-lábbal kapaszkodik a hatalomba, függetlenül attól, hogy Magyarország a mélypontra jutott. Irodalom és politika? Sosem közvetlenül tükröződik a politika, de a politikai hatását az irodalomra úgysem tudjuk el-

kerülni, ha az, teszem azt, áttételesen is jelentkezik. Úgyhogy Gyurcsány politikai avantúrája közvetve jelentős szerepet játszott a szemléletváltásban. Jelentősebbet, mint gondolná az olvasó.

Február elején kerültem haza Moszkvából, méghozzá mentőkocsin, mert a repülőutazást szigorúan megtiltotta az orvos. Emlékszem, napsütéses délelőtt volt, olvadt a rengeteg hó. Tolószékben beraktak a mentőkocsiba, aztán elindultunk. Feküdtem a rögtönzött ágyon, még mindig csak az ujjaim mozogtak, szóval béna voltam, mint, teszem azt, a játékkacsa. De az ablakon kiláttam. Havas fákat láttam, később hepehupákat. S mindenütt hó. Magam elé képzeltem a háborús filmeket, a sűrű erdőben partizánok lapulnak, keresve az alkalmat, hogy megtámadjanak. Délután, talán ötre, a fehérorosz határra értünk. Meglepően gyorsan végeztek velünk, mármint a határőrök. Aztán Fehéroroszország a végtelenbe nyúlva, Talán éjjel tízkor megálltunk egy lengyel határhoz közeli parkolóban. Az ápolók vacsorázni mentek, ott hagytak engem egyedül a sötét kocsiban. Vizelnem kellett. Mit mondjak. Körülbelül egyórán át vacsoráztak, s én a vizeletemet hősi erőfeszítéssel visszatartottam, mint a törököket Dobó, az egri csatahős. A lengyel határnál nem is kellett sokáig várniuk. A vizeletemet hősi mozdulattal kiengedtem – ez most valóságos diadal volt. Lengyelországban elaludtam, csak Katowice táján ébredtem föl. Dél körül érkeztem meg a pozsonyi kórházba, a feleségem és a fiam vártak. Az intenzív osztályról éppen Traubner, az orvosprofesszor lépett ki. Ismertem őt. Rám nézett sajnálkozva. Csóválta a fejét, gondolni nem tudom, hogy mit gondolhatott. Valószínűleg gondolatban azt mondta, hogy ámen, ebből sem lesz énekes halott.

Toldi Veronika (1974, Székesfehérvár): a Kalligram Kiadó munkatársa. A beszélgetés részlet a Grendel Lajossal készülő interjúkötetből.

Grendel Lajos (1948, Léva): Kossuth-díjas író, a Kalligram Kiadó egyik alapítója. Számos magyar, szlovák és közép-európai irodalmi díj birtokosa. Pozsonyban él. Életműsorozata a Kalligram Kiadónál jelenik meg.